

CONTRIBUȚIA INOVAȚIONALĂ A GÂNDIRII KANTIENE ÎN ISTORIA IDEILOR POLITICE

Iulia GORINCIOI

Doctor în filosofie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: gorincioi.iulia@usm.md
<https://orcid.org/0000-0002-5113-9374>

În prezentul articol autorul aduce într-o formă bine structurată și sistematizată argumentele puternice despre locul și rolul Filosofiei clasice germane în istoria ideilor politice: redresarea economică și slaba integrare a statelor Germaniei aflate sub lovitura războaielor ocupaționale ale lui Napoleon de către gânditorii germani, unele inovații în cunoașterea filozofilor germani, lecțiile impuse de experiența revoluției franceze burgheze, frica ei de propriul popor și împingerea acesteia la compromis cu aristocrația. Pe de altă parte, ideologia germană în noul spațiu de toleranță religioasă dintre catolici și protestanți a creat condiții favorabile dezvoltării gândirii abstract-teoretice, întrucât a eliberat filosofia de nevoia de a depinde în întregime de dogmele religioase, dar și înstrăinând-o de necesitățile practicii. În aceste condiții critice ale teoriilor anterioare și de elaborare a unui nou fundament teoretico-metodologic al cunoașterii, se inițiază noua mișcare politico-filozofică, cunoscută sub denumirea de filosofia clasică germană, care va marca puternic gândirea politică modernă. Fondatorul acestei mișcări va fi celebrul filosof și marele inovator al gândirii germane din timpurile moderne Immanuel Kant, care va face o întorsătură esențială în gândirea politică, va marca puternic societatea modernă occidentală și va sta la baza celei mai importante politici moderne și a ideilor contemporane.

Cuvinte-cheie: filosofia clasică germană, imperativul categoric, stat de drept, curent politic, libertate, teoria cunoașterii, sfera noumenală.

THE INNOVATIVE CONTRIBUTION OF KANTIAN THINKING IN THE HISTORY OF POLITICAL IDEAS

In the material below, the author brings in a well-structured and systematized form of the strong arguments about the place and role of Classical German Philosophy in the History of Political Ideas: the economic recovery and poor integration of the states of Germany under the blow of Napoleon's occupational wars by German thinkers, some innovations in knowledge of German philosophers, the lessons imposed by the experience of the franchise revolution to the German bourgeoisie, its fear of its own people and pushing it to compromise with the aristocracy. On the other hand, German ideology in the new space of religious tolerance between Catholics and Protestants created favorable conditions for the development of abstract-theoretical thinking, as it freed philosophy from the need to depend entirely on religious dogma, but also alienating it from the necessities of practice. In these critical conditions of the previous theories and of elaboration of a new theoretical-methodological foundation of knowledge, the new political-philosophical movement is initiated, known as the classical German philosophy, which will strongly mark the modern political thinking. The founder of this movement will be the famous philosopher and great innovator of German thought in modern times Immanuel Kant, who will make an essential turn in political thought, will strongly mark the Western modern society and will be the basis of the most important modern political and contemporary ideas.

Keywords: classical German philosophy, categorical imperative, the rule of law state, political current, freedom, theory of knowledge, noumenal sphere.

CONTRIBUTION INNOVANTE DE LA PENSÉE KANTIENNE À L'HISTOIRE DES IDÉES POLITIQUES

Dans cet article, l'auteur apporte sous une forme bien structurée et systématisée les arguments forts sur la place et le rôle de la philosophie allemande classique dans l'histoire des idées politiques: la reprise économique et la mauvaise intégration des États Allemands sous le coup des guerres d'occupation de Napoléon par les penseurs allemands, quelques innovations dans la connaissance des philosophes allemands, les leçons imposées par l'expérience de la Révolution bourgeoise française, sa peur de son propre peuple et sa poussée au compromis avec l'aristocratie. D'autre part, l'idéologie allemande dans le nouvel espace de tolérance religieuse entre catholiques et protestants a créé des conditions favorables au développement de la pensée théorique abstraite, car elle a libéré la philosophie de la nécessité de dépendre entièrement des dogmes religieux, mais l'a également aliénée des besoins de la pratique. Dans ces conditions critiques des théories antérieures et de l'élaboration d'un nouveau fondement théorique et méthodologique de la connaissance, le nouveau mouvement politico-philosophique, connu sous le nom de philosophie classique allemande, est initié, qui marquera fortement la pensée politique moderne. Le fondateur de ce mouvement sera le célèbre philosophe et grand innovateur de la pensée allemande des temps modernes Emmanuel Kant, qui fera un tournant essentiel dans la pensée politique, marquera fortement la société occidentale moderne et constituera la base de la politique moderne la plus importante et des idées contemporaines.

Mots-clés: philosophie classique allemande, impératif catégorique, état de droit, courant politique, liberté, théorie de la connaissance, sphère nouménale.

НОВАТОРСКИЙ ВКЛАД КАНТИАНСКОЙ МЫСЛИ В ИСТОРИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИДЕЙ

В данной статье автор приводит в структурированном и систематизированном виде сильные аргументы о месте и роли немецкой классической философии в истории политических идей: экономический подъем и слабая интеграция государств Германии под ударом наполеоновской оккупационные войны немецких мыслителей, некоторые новшества в знаниях немецких философов, уроки, навязанные опытом французской буржуазной революции, ее страх перед собственным народом и стремление к компромиссу с аристократией. С другой стороны, немецкая идеология в новом пространстве религиозной терпимости между католиками и протестантами создала благоприятные условия для развития абстрактно-теоретического мышления, так как освободила философию от необходимости всецело зависеть от религиозных догм, но и отчуждала ее от потребности практики. В этих критических условиях прежних теорий и развития новой теоретико-методологической основы знания иницируется новое политико-философское движение, известное как немецкая классическая философия, которое прочно маркирует современное политическое мышление. Основоположником этого движения станет знаменитый философ и великий новатор немецкой мысли нового времени Иммануил Кант, который совершит существенный поворот в политической мысли, сильно ознаменует современное западное общество и заложит основу важнейших современных политических и современные идеи.

Ключевые слова: немецкая классическая философия, категорический императив, правовое государство, политическое течение, свобода, теория познания, ноуменальная сфера.

Considerații introductive

Filosofia Clasică Germană este punctul cel mai înalt în dezvoltarea filozofiei clasice. Este paradoxal

că cea mai dezvoltată școală filosofică apare în țara cea mai înapoiată a Europei de atunci.

În primul rând, în pofida numelui magnific *Sfântul Imperiu Roman al Națiunilor Germanice*, Germania

de atunci era formată din peste 300 de state, care aveau propriile frontiere, armate, vamă, monedă, și se caracteriza printr-o integrare a lor foarte slabă. În astfel de condiții era dificil să visezi la o dezvoltare economică. Fragmentarea și ordinea feudală nu au oferit o oportunitate pentru progresul economic și politic. Toată energia națiunii era realizată în sfera spiritualității. Așa numitul efect compensatoriu a fost considerat prima condiție necesară pentru debutul Filosofiei Clasice Germane.

A doua premisă politică generală este considerată Marea Revoluție Franceză din 1789. Filosofii germani au urmărit cu atenție și au interpretat filosofic pregătirea, cursul și rezultatele acestei revoluții. Reieșind din faptul, că revoluția socială este cea mai proeminentă manifestare a dezvoltării dialectice, dialectica reușește să se afirme ca metodă și abordare specială în analiza problemelor social-politice și este apreciată ca cea mai completă expresie a Filosofiei Clasice Germane. Nu este o coincidență faptul, că Filosofia Clasică Germană este numită *teoria germană a revoluției franceze*. Învățătura lui Hegel despre dialectică este o mare realizare a Filosofiei Clasice Germane. Principiile fundamentale ale dialecticii - *unitatea și opoziția sau lupta contrariilor, trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative, negarea negației* - exprimă legi universale ale realității obiective și ale reflectării ei în conștiință. Legile dialecticii nu se reduc, însă, la aceste trei legi principale. Legile derivate, care le concretizează și completează pe cele principale sînt exprimate în categoriile corelative, ca de exemplu : *esență și fenomen, conținut și formă, necesitate și împlinire, cauză și efect, posibilitate și realitate, general, particular și singular* etc. Hegel a prezentat lumea ca un proces de autodezvoltare a ideii, determinat de contradicțiile ei interne. El a formulat principiile dialectice ale acestei autodezvoltări, elaborând și un sistem al categoriilor dialecticii, prin care a dezvăluit caracterul dialectic al gândirii.

Dar dialectica hegeliană este o dialectică idealistă, mistificată, răsturnată cu capul în jos, având ca obiect nu autodezvoltarea lumii materiale, ci autodezvoltarea spiritului absolut. De aceea, cerințele de program în doctrinele filosofice din acele timpuri, de regulă, nu se deosebesc printr-o logică consecutive. Ideilor politice burgheze din acea perioadă le sunt caracteristice îmbinarea închipuirilor progresiste (justificarea teoretică a revoluției, justificarea principiilor liberale) cu indicațiile practico-ideologice moderate, iar uneori chiar conservative.

În al treilea rând, războaiele ocupaționale ale lui Napoleon și alipirea unor pămînturi nemțești la Franța au făcut evident pericolul de pierdere totală a independenței de către Germania și a impus măsurile de sus ale ei de a lua măsuri în limitarea șerbiei și depășirii fărâmițării țării. În același timp, burghezia germană, care era slab dezvoltată, timidă și fricoasă, a dedus și anumite lecții din experiența revoluției franceze. Frica de popor și dorința de a-l împiedica să se implice în politică, a orientat burghezia germană spre compromis cu nobilimea aristocratică. Transformările convenabile ei, burghezia tindea să le realizeze cu ajutorul unor reforme moderate de sus, pe calea unor cedări parțiale din partea puterii regale și a nobilimii. Această linie de compromis dintre vechea și noua clasă exploatatoare a poporului se identifică în literatura științifică ca calea prusacă de dezvoltare a capitalismului.

În al patrulea rând, putem vorbi și de premise filosofice, care presupun cel puțin două probleme funcționale puse, dar nu și rezolvate de modernitate și iluminism:

1) *limitele și posibilitățile cunoașterii umane*. Idealismul subiectiv al lui Berkeley și agnosticismul lui Hume pun la îndoială nu numai abilitățile cognitive ale omului, dar și filosofia care poate fi înlocuită de ontologie și știință. Dacă un singur obiect real, conform lui Hume, este senzație și reprezentare, atunci ca instrument de cunoaștere în acest domeniu

- filozofia - poate fi înlocuită de ontologie sau existență.

2) *problema fundamentării posibilității libertății omului și a filozofiei religioase, precum și materialismul mecanic, care erau în mod inerent fataliste.* Fie conduita divină, fie legile mecanicii, la care omul ascultă ca parte a naturii, fiecare în parte și toate la un loc î-l privează de libertate. Din moment ce nu există libertate, atunci nu există moralitate și virtute. Astfel, ideologia germană era definită și de faptul, că în țară se constituiau relațiile de toleranță dintre catolici și protestanți. *Pluralismul religios*, dobândit în rezultatul mișcărilor social-religioase din secolele XVI-XVII, într-un mediu etnic omogen, crea condiții favorabile pentru dezvoltarea gândirii teoretice, așa cum elibera filosofia de necesitatea de a depinde totalmente de dogma religioasă și ridica concomitent exigențele față de argumentarea concepțiilor religioase. Ca consecință, în conștiința socială se deplasau pe primul plan problemele conceptuale despre lume și univers. Lupta cu fărâmițarea feudală a țării a determinat convocarea Congresului de la Viena din 1815, prin decizia căruia s-a constituit Uniunea Germană a 39 state independente. Însă varietatea condițiilor și problemelor locale ale acestor state î-i determină pe ideologii și filosofi germani să se ocupe preferențial de fundamentarea construcțiilor teoretico-conceptuale, lăsând întrebările practicii în aprecierea și la părerea politicienilor regionali. La nivelul generalizărilor teoretice ideologia burgheză era ajustată într-o formă speculativ-abstractă, altfel spus, ruptă și înstrăinată de necesitățile practicii și filosofiei.

În aceste condiții, Filosofia Clasică Germană a jucat un rol progresist în dezvoltarea teoriei generale. Reinterpretând critic doctrinele precedente, filosofi germani s-au apucat de elaborarea sistematică a metodologiei cunoașterii teoretice. Cel mai deplin realizată această tendință o capătă în lucrările

reprezentanților idealismului clasic german. În concepțiile filosofice ale lui Kant și Hegel pentru prima oară sunt formulate ideile despre caracterul activ, creativ al conștiinței umane și despre particularitățile legilor ce acționează în societate în comparație cu legile naturii.

Ideile politice ale lui Immanuel Kant

Filosof german, fondatorul Filosofiei Clasice Germane și a idealismului critic, sistematizatorul liberalismului german, Immanuel Kant (născut la 22 aprilie 1724 și moare la 12 februarie 1804) [1] este unul dintre cei mai mari gânditori din perioada iluminismului german, care exercită o enormă influență asupra dezvoltării filozofiei în timpurile moderne și contemporane.

Kant provine din mediul social sărac, tatăl său era meșter șelar (șaua pentru cal). Mama sa i-a dat o educație riguroasă și deschisă cunoașterii. Elev strălucit la colegiul Frederic, își însușește o bună cunoaștere a autorilor latini. În 1740 în vârstă de 17 ani, intră la Universitatea din Königsberg la Facultatea de Teologie, la care urmează și cursuri de filosofie, fizică, matematică. În 1747 părăsește universitatea înainte de a obține toate gradele, din pricina morții tatălui său. Devine astfel preceptor în familii nobile și burgheze din împrejurimile Königsbergului. Întors la Königsberg, se interesează preponderant de problemele cosmogonice și scrie lucrările: *Cosmogonie*, sau eseu asupra deducției originii Universului, a formării corpurilor cerești și a cauzelor mișcării pornind de la legile mișcării universale a materiei și ale lui Newton; Putem ști dacă Terra îmbătrânește din punct de vedere fizic?; *Istoria universală și teoria cerului* sau eseu asupra concepției și originii mecanice a ansamblului Universului după principiile lui Newton. În 1755 pe baza scrierilor sale, se pregătește pentru *magister* examen și obține din partea universității autorizația de a preda acolo cursuri în calitate de *privatdocent*.

La 17 aprilie 1755 își susține disertația intitulată „Schiță sumară a câtorva meditații despre foc”, fiind promovat solemn în grad de magistru. Kant devine așadar *privatdocent*, adică un profesor plătit de studenții săi și nu de către stat. Peste câțiva ani va cere de la Frederic al II-lea să-i acorde postul de profesor extraordinar (adică fără remunerație), rămas vacant de cinci ani, dar va fi respins. Universitatea îl numește sub-bibliotecar la Biblioteca Regală, post foarte prost plătit. Peste ceva timp va renunța la el pentru a-și corecta într-un fel eșecul candidaturii pentru catedră.

În 1770 Kant este în fine numit profesor titular („*professor ordinarius*”) la catedra de logică și metafizică cu a sa Disertație asupra formei și principiilor lumii sensibile și ale lumii inteligibile. Este prima schiță a unei filozofii propriu-zis kantiene. Kant se interesează în această perioadă de tot: frumosul, știința, politica, Revoluția franceză, dreptul, cutremurul de la Lisabona și maladiile cerebrale, ect. Va preda, de altfel, în aproape toate disciplinele, atrăgând rapid un numeros auditoriu și bucurându-se de stimă și respect. În 1780 devine membru în Senatul universității, iar în 1787 membru al Academiei de științe din Berlin. În semestrul de vară din 1786, este numit pentru prima oară rector universitar, titlu conferit de Frederic II.

Kant va ieși rareori din orașul său și nu a părăsit niciodată granițele țării. Traiul său va fi unul tihnit, sănătos și regulat: trezit la 5 dimineața, va lucra până la 7, ora primului curs. Plimbările zilnice făcute totdeauna la aceeași oră, cu excepția, se pare, a zilei în care avea să sosească curierul, anunțând Revoluția Franceză și ziua publicării Contractului social al lui Rousseau, în 1762, pe care-l citește complet absorbit și pierde șirul timpului.

Gândirea lui reprezintă un model de răspunsuri filosofice constructive la problemele ce confruntă la un moment dat omenirea, prin valorificarea maiestriei a virtuților cercetării libere și a încrederii

în posibilitatea identificării unor soluții. În fața problemelor complexe a culturii moderne Kant nu a pășit în direcția nihilismului, ci în aceea a reconstrucției teoretice, reintegrării și resemnificării valorilor trecutului.

Efortul filosofic a lui Kant va consta în încercarea unei demonstrații a sintezei dintre empirism și raționalism, promovând ideea că experiența și judecata permit deopotrivă cunoașterea. Așa cum va scrie mai târziu, intuiția fără concept e oarbă, iar conceptul fără intuiție este vid. Ceea ce caută Kant e înainte de toate un fundament pentru uzul rațiunii și recunoașterea limitelor puterii ei. Doctrina lui Kant se conturează la începutul anilor 70 a secolului XVIII în cursul revizuirii critice a filozofiei anterioare. El și-a prezentat inițial opiniile socio-politice într-o serie de articole mici, care includeau lucrările „Ideea unei istorii universale în planul civil mondial” și „Spre pacea eternă”, apoi au rezumat în tratatul „Metafizica moravurilor” [2], în care întreprinde o transformare radicală a paradigmei filozofice. Înainte de Kant, teoria dominantă în epistemologie era teoria „tabula rasa”, conform căreia nu există nimic în minte care să nu fi fost anterior în simțuri. Singura sursă de cunoaștere este senzația, care, la fel ca și natura scrie pe o foaie goală a conștiinței umane cunoștințele dobândite. În esență, în acest concept, o persoană acționează ca un obiect, care este influențat de natură ca o ființă pasivă, contemplativă, iar natura este interpretată ca subiect, ca o latură reală a interacțiunii. Kant întoarce această relație cu capul în jos. Pentru el, omul este un subiect autentic, o ființă activă, constructivă, iar natura este obiectul activității sale.

Kant încearcă să integreze într-o concepție unitară cele două poziții contrare ale teoriei cunoașterii din vremea sa, pe de o parte raționalismul lui Rene Descartes, pe de alta empirismul filozofilor englezi John Locke și David Hume. În acest scop, Kant face deosebirea între judecata analitică și cea sintetică.

În cazul judecății analitice, adevărul derivă din analiza însăși a conceptului, fără a mai fi nevoie de un experiment, respectiv de o percepție senzorială. În situația în care o analiză rațională nu este suficientă pentru a extrage adevărul și este nevoie de o observație senzorială sau experiment, atunci avem de a face cu o judecată sintetică. Evident, toate cunoștințele valabile la un moment dat derivate din experiență au prin urmare un caracter sintetic. În continuare, Kant împarte judecățile în empirice sau a posteriori și judecăți a priori sau care anticipează experiența. Judecățile empirice sunt în întregime dependente de percepția senzorială, de ex.: afirmația: „acest măr este roșu”. Dimpotrivă, judecățile a priori posedă principal o valabilitate independentă de cazul individual, concret și nu sunt bazate pe observație senzorială, de ex.: „doi și cu doi fac patru” reprezintă o afirmație apriorică.

Cu alte cuvinte, filosofia kantiană se bazează pe opoziția tipurilor de cunoștințe empirice, (experimentale), pe de o parte și a priori, (cunoștințe anterioare experienței), pe de altă parte. Kant speculează, astfel, asupra distincției între sfera fenomenală (lucrurile așa cum ni se prezintă) a experienței sensibile (sau morale) și sfera noumenală (lumea sau lucrul în sine) [3, p. 21, p. 105-106]. Cunoștințele unei persoane despre lumea înconjurătoare, afirmă filosoful, începe întotdeauna cu experiența, cu senzații senzoriale. Cu ajutorul simțurilor, însă, nu se poate obține o imagine exhaustivă a naturii. Cunoștințele empirice sunt incomplete, deoarece oferă o idee numai despre caracteristicile externe, vizibile, palpabile ale subiectului studiat - culoarea, greutatea, dimensiunea acestuia, etc. Pentru a cunoaște obiectele lumii externe, afirmă Kant, omul posedă nu numai sentimente și senzații senzoriale, ci și rațiune. Doar cu ajutorul rațiunii se poate recunoaște esența unui obiect, determinarea proprietăților și cauzelor lui interne. „Cunoașterea prin rațiune și cunoașterea

a priori sunt una și aceeași” [4], afirmă filosoful. Capacitățile constructive ale unei persoane se bazează, deci, pe disponibilitatea abilităților speciale, numite de Kant a priori (pre-experimentale). Aceste abilități sunt inerente oamenilor ca ființă generică și reprezintă punctul de referință, sau o scară normativă, care permite ca datele parțiale și subiective ale experienței să fie aduse la primul numitor comun și să devină cunoștințe științifice. Filosoful arată, că adevărul este realizabil numai prin eforturile comune ale simțurilor și rațiunii. „Senzualitatea fără motiv este oarbă, rațiunea fără senzualitate este goală”. Este evident că principiul activității subiectului este cea mai importantă realizare a filozofiei clasice germane și principiul fundamental al întregii filosofii post-kantiene.

În lucrările Fundamentarea metafizicii moravurilor (1785) și Critica rațiunii practice (1788), Kant prezintă sistemul său etic, care se bazează pe convingerea, că rațiunea este cea mai înaltă instanță a moralei. Din acest punct de vedere, există două moduri în luare a unei decizii dictate de voință: un imperativ condiționat sau ipotetic, care decurge dintr-o înclinare subiectivă și urmează un anumit scop individual, și un „imperativ categoric” [5], care se supune unei legi obiective, universal valabilă și necesară. Kant formulează astfel principiul „imperativului categoric”, considerat ca fundament al moralei: „Acționează în așa fel, încât maxima acțiunilor tale să poată fi impusă ca lege universală”. În viziunea lui Kant omul prin natură este o ființă morală, fiecare persoană are demnitate perfectă și valoare absolută. Personalitatea nu este un instrument pentru implementarea niciunui plan, chiar și cele mai nobile planuri pentru binele comun. Omul este un subiect al conștiinței morale, fundamental diferit de natura înconjurătoare - în comportamentul său el trebuie să fie ghidat de normele sau legile morale. Această lege, adică imperativului categoric este de natură a priori, nu este supusă influenței niciunei circumstanțe

externe și, prin urmare, necondiționată. Kant, astfel subliniază natura abstract-obligatorie și formalistă a imperativului categoric. Imperativul categoric al lui Kant este lipsit de orice legătură cu obiecte concrete, cu evenimente empirice reale. Acționează în așa fel, spune Kant, încât să tratezi umanitatea atât în propria persoană, cât și în persoana oricui ca scop și niciodată ca mijloc. Respectarea cerințelor „imperativului categoric” este posibilă atunci când indivizii sunt capabili să urmeze liber vocea „rațiunii practice”. Rațiunea, potrivit lui Kant, este capacitatea și voința de a crea principiile și regulile comportamentului moral, conținându-le în sine ca o motivație a priori internă. Minte își creează în mod spontan propria sa ordine conceptuală - lumea anumitor idei. Ea încearcă să apropie condițiile reale în conformitate cu parametrii săi, declară acțiunile adecvate care trebuie luate și care sunt manifestarea acelei abilități și voințe, pe care legea ființei sale morale o conține în sine. Într-o astfel de auto reținere, care se naște din interior, își asumă atât cea mai înaltă libertate, cât și semnificația sa incontestabilă. Libertatea fiecăruia se termină acolo unde începe libertatea celorlalți. Dezvoltând astfel ideea de „libertate” [6] și pornind de la concepțiile sale asupra moralei, o înțelege ca libertatea de autodeterminare, de respectare conștientă a legilor, derivate din rațiune. O societate liberă trebuie să fie alcătuită din cetățeni capabili de a înțelege democrația și de a gândi liber.

Din această perspectivă Kant și-a dat seama cât de importantă este problema gândirii juridice și cât de necesară este să o plantezi corect, să o formulezi corect. Prescrierea legii necesită un criteriu general, prin care ar fi posibil să se recunoască ce este adevărat și ce este fals, ce este drept și ce nu este drept. Să lăsăm principiile empirice la o parte, spune Kant, și să căutăm o sursă de judecăți doar în minte. În opinia lui Kant, autonomia voinței protejează în egală măsură o persoană atât de propria sa arbitrarie, cât și de dominarea totală a întregului

social asupra ei, asigurându-i exercitarea libertății. O ființă capabilă să devină „stăpân pe sine” nu are nevoie de tutelă externă în implementarea unor sau altor valori și alegeri normative. Adevărata vocație a dreptului este de a garanta în mod fiabil moralitatea celui spațiu social în care se poate manifesta în mod normal, în care libertatea individului ar putea fi realizată. Aceasta este esența ideii morale și justificarea morală a dreptului. Exercitarea legii impune ca aceasta să fie în general obligatorie. Dar cum se realizează această obligație universală de drept? Împuternicindu-l cu putere coercitivă. În caz contrar, nu puteți obliga oamenii să respecte legile, nu puteți preveni încălcarea lor [6]. Dacă dreptul nu este prevăzut cu forță coercitivă, acesta nu va putea să-și îndeplinească rolul prevăzut în societate. Dar aceasta înseamnă, de asemenea, că imperativul categoric ca lege universală a dreptului își va pierde necondiționalitatea. De aceea, fiecare drept trebuie să acționeze ca un drept obligatoriu. Doar statul, purtătorul primordial și principal al constrângerii, este capabil să ofere legii proprietatea de care are atâta nevoie.

Potrivit lui Kant, se dovedește că statalitatea este provocată de cererile imperativului categoric. Deci în doctrina kantiană, una dintre principalele punți este aruncată de la etică și drept la stat. Necesitatea statului Kant o vede cu categorii care aparțin în întregime lumii raționale, inteligibile. Bunul statului trebuie înțeles ca fiind starea de cea mai mare consecvență a constituției cu principiile dreptului, la care rațiunea ne obligă să ne acomodăm cu ajutorul unui imperativ categoric. Avansarea și apărarea de către Kant a tezei, potrivit căreia binele și scopul statului sunt un drept perfect, în conformitate maximă a structurii și regimului statului cu principiile dreptului, au dat motive să-l considerăm unul dintre principalii creatori ai conceptului de „stat de drept” [7]. Kant a subliniat în mod repetat nevoia urgentă a statului de a se baza pe lege, de a fi ghidat în activitatea sa

de către lege, de a-și coordona acțiunile cu legea. Un stat care se sustrage respectării drepturilor și libertăților, nu asigură protecția legilor pozitive, riscă să piardă încrederea și respectul cetățenilor săi. Activitățile sale pot înceta să găsească răspuns și sprijin în societate. Oamenii vor lua în mod conștient o poziție de înstrăinare de o astfel de stare.

Kant interpretează problema originii statului aproape în conformitate cu Rousseau, menționând că cercetarea sa este rațională, a priori și că nu înseamnă nici o stare definită, ci o stare ideală, așa cum ar trebui să fie în conformitate cu principiile pure ale dreptului. Punctul de plecare al analizei lui Kant este ipoteza unei stări de natură, lipsită de orice garanție de legalitate. Datoria morală, sentiment de respect pentru legea naturală îi motivează pe oameni să o părăsească și să treacă la viața în societatea civilă. Tranziția dată nu este întâmplătoare. Actul prin care indivizii izolați formează un popor și un stat este un contract. Interpretarea kantiană a naturii acestui contract este strâns asociată cu ideile despre autonomia voinței, despre indivizi ca subiecți morali.

Prima condiție principală a contractului încheiat este obligația oricărei organizații de constrângere să recunoască în fiecare persoană o persoană care, își îndeplinește datoria, care nu i-și face alte mijloace pentru a-și atinge obiectivele” și care este capabilă să îndeplinească această îndatorire. Potrivit lui Kant, un „contract social” este încheiat între oamenii dezvoltati moral. Prin urmare, autorităților de stat le este interzis să-i trateze pe oameni ca ființe care nu cunosc legea morală și nu pot ele însele să aleagă linia corectă de comportament. Kant se opune brusc la cea mai mică asimilare a puterii statului cu una paternalistă. Critica lui Kant față de „guvernarea paternă, despotică” a fost una dintre formele de luptă, care în secolele XVII-XVIII au condus împotriva regimurilor absolutist-monarhiste și a ideologilor lor. Adepții liberalismului au respins reglementarea înăbușitoare a vieții publice

realizată de conducătorii autocratici, sub pretextul „preocupării” statului pentru succesul economic și fericirea individului. Preocuparea excesivă a autorităților pentru „bunăstarea” subiecților lor constrânge inițiativa și independența unei persoane, duce la o degenerare morală a individului.

În conformitate cu contractul social încheiat, spune Kant, toți indivizii care alcătuiesc poporul renunță la libertatea externă pentru a o recâștiga imediat, dar de data aceasta ca membri ai statului. Indivizii nu sacrifică o parte din libertatea lor în numele unei plăceri mai sigure a celorlalte, oamenii abandonează libertatea nestrămutată și dezordonată pentru a găsi adevărata libertate în toată sfera sa într-o stare juridică. Libertatea în cadrul statului juridic oferă, în primul rând, libertate de critică, câștigă dreptul de a-și exprima în mod deschis opinia asupra oricărei probleme.

În lucrările „Conflictul dintre facultăți”, „Elementele metafizice ale justiției”, „Principii metafizice ale teoriei dreptului”, Kant promovează idea, că politica trebuie „să încline spre morală. Însă convingerea politică a filosofului este că morala și politica trebuie să coreleze, să se afle într-o legătură strânsă. Personalității umane, scria el, îi este imanent atributul libertății, darul de a-și determina modul de comportament în societate, demonstrând astfel existența posibilă a unei reale armonii între individ și societate. Fiind adeptul transformărilor în societate, el optează pentru reforme, pentru o cale pașnică și, deci, pentru o soluție fără revolte sociale violente. Kant prezentând poziția cu privire la suveranitatea poporului, denotă frica visavis de practicile extreme și radicale. Prin urmare, se impune un veto asupra dreptului oamenilor de a discuta problema originii puterii. Legea, care este atât de sacră încât ar fi o infracțiune să o pună la îndoială chiar și pentru o clipă, pare că nu vine de la oameni, ci de la un legislator suprem. Acesta este tocmai sensul afirmației: „Toată puterea vine de la Dumnezeu”, adică puterea

legislativă existentă trebuie să fie respectată, indiferent de originea sa. Kant avea propriile sale motive pentru a susține credința în inviolabilitatea autorității puterii supreme și a legii. În înțelegerea kantiană, suveranul, conducătorul, în raport cu supușii săi primește doar drepturi, dar nu și obligații. Kant contestă dreptul poporului de a pedepsi șeful statului, chiar dacă acesta își încalcă datoria față de țară. Filozoful condamnă categoric dreptul la revoltă și este permisă doar rezistența legală și, într-un fel, pasivă la guvernul existent. Kant, desigur, a înțeles că pe măsură ce evoluția istorică progresează, devine necesară schimbarea instituțiilor politice și juridice, dar astfel de schimbări trebuie făcute exclusiv prin reforme nedorite și netede de sus și, în niciun caz, prin intermediul unei lupte armate deschise, care plonjează țara și oamenii în haosul anarhiei și criminalității. Kant poate fi descris pe drept unul dintre cele mai timpurii și tipice ideologii ale reformismului social.

Supremația poporului, proclamată de Kant după Rousseau, determină libertatea, egalitatea și independența tuturor cetățenilor dintr-un stat. Filosoful propune împărțirea tuturor cetățenilor în activ și pasiv, adică cei cu drept de vot și cei lipsiți de dreptul de vot și care constituie clasa inferioară a societății.

Ideea separării puterilor în stat, luată de la Montesquieu, Kant nu a interpretat-o ca ideea echilibrului puterii. Cele trei puteri divizate: legislativă (aparținând doar suveranei „voințe colective a poporului”), executivă (concentrată în conducătorul de drept și subordonat puterii legislative, supreme), judiciară (numită de puterea executivă) în convingerea fermă a lui Kant, trebuie să fie reciproc subordonate, iar consimțământul lor poate preveni despotismul și garantează bunăstarea statului.

Kant nu a acordat o mare importanță clasificării general acceptate a formelor de guvernare în stat

din punctul de vedere al structurii lor, distingând (în funcție de numărul legiuitorilor) trei tipuri: autocrație (sau absolutism), aristocrație și democrație. El crede că centrul de greutate al problemei structurii statului se află direct în metodele de gestionare a oamenilor. Din această poziție, el distinge între formele de guvernare republicană și cele despotice. Prima, cea republicană se bazează pe separarea executivului de legislativ, a doua, cea absolutistă - pe fuziunea acestora. Pentru Kant, republica nu este un sinonim pentru democrație, iar absolutismul în sine ca formă nu este în niciun caz un sinonim pentru despotism. El se opune celor care identifică aceste concepte. Mai mult, Kant crede că forma autocratică a puterii poate fi o republică (de îndată ce se separă executivul de legislativ), iar democrația (datorită participării tuturor la exercitarea puterii și dificultății extreme în separarea legislației de activitatea executivă) este extrem de susceptibilă transformării în despotism și este compatibilă cu el.

Dintr-o poziție avansată, progresivă, Kant a analizat și problemele de bază ale politicii externe. El condamnă un război agresiv și prădător, condamnă cu asiduitate pregătirea pentru acesta: „Cele mai mari calamități, care agită popoarele civilizate, sunt consecințele războiului și tocmai sunt consecințele nu atât ale unui război actual sau trecut, ci ale unei pregătiri constante și în continuă creștere pentru un viitor război.” Autorul lucrării „Spre pacea eternă” s-a ridicat în favoarea respectării tratatelor internaționale, a neinterferenței în afacerile interne ale statelor, pentru dezvoltarea legăturilor comerciale și culturale dintre ele. Kant propune un proiect pentru instituirea „păcii veșnice”, care poate fi realizat, deși în viitorul îndepărtat, prin crearea unei federații atotcuprinzătoare de state independente, egale, construite pe un tip de regim republican. Potrivit filosofului, formarea unei astfel de uniuni cosmopolite este în cele din urmă

inevitabilă. Iluminarea și creșterea popoarelor, prudența și bunăvoința conducătorilor, precum și nevoile economice și comerciale ale națiunilor ar fi trebuit să fie o garanție a acestui lucru. În lucrarea elaborată către sfârșitul vieții „Spre pacea eternă” [8], Kant preconizează o comunitate a popoarelor, o federație universală, alcătuită din state reprezentativ republicane, în care să fie eliminate conflictele de interese ce duc la război. Premisele unei ordini pașnice ar trebui să fie: constituția republicană a statelor; uniunea pacifică de state libere; libera circulație a cetățenilor, bazată pe un drept de ospitalitate.

În aceste condiții ar fi posibil un tratat de pace universală, al cărui miez l-ar constitui legea morală derivată din concepția etică a lui Kant. Relațiile dintre state ar trebui să aibă același caracter ca și relațiile între indivizi. O privire teoretică asupra istoriei universale a propus-o Kant într-un mic studiu al său Despre pacea permanentă în care Kant încearcă să demonstreze cum pe temeiul raporturilor concrete interumane și interstatale existente, s-ar putea ajunge la o pace permanentă, perpetuă, pe baza domniei legii în raporturile dintre state [9]. Kant a propus crearea unui organism internațional, căruia popoarele suverane să-i delege o parte din prerogativele lor în scopul asigurării securității fiecăruia. Premisa pentru realizarea păcii perpetue Kant o vedea posibilă numai dacă popoarele și oamenii au ca îndreptar principiile justiției și ale moralei, care se transpun, pe terenul practicii sociale, în conștiința datoriei.

Actualmente, în detrimentul vremurilor dificile și a contextului politic internațional ar fi oportun să deslușim înțelepciunea kantiană cu perspectivă asupra celor ce cu siguranță vor urma.

Referințe bibliografice

1. KANT, Immanuel. – https://ro.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant
2. KANT, Immanuel. *Metafizica moravurilor*, Ed. Antaios 1999, 351 p. ISBN: 973-99294-0-0
3. KANT, Immanuel. *Critica rațiunii pure*, Editura IRI, București, 1994. ISBN: 973-705-041-x
4. KANT, Immanuel. *Critica rațiunii practice*, Editura Paideia, 2020, 164 p.
5. *Învățătura lui Kant despre morală și reflectarea ei în lumea afacerilor. Rațiunea, datoria, legea morală.* – <http://eticaeconomic.blogspot.com/2015/03/invatatura-lui-kant-despre-morala-si.html> vozzreniya-i-kanta/viewer (accesat 14.03.22).
6. КАЛИНИНА, И. А. *Понятие свободы личности в трудах Иммануила Канта* // Вестник ТГУ. 2009. № 4 С. 255-259. – <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-svobody-lichnosti-v-trudah-immanuila-kanta/viewer> (accesat 14.03.22).
7. *Actualitatea filosofiei lui Immanuel Kant.* / coordonator: Niculae Mătășaru. – Craiova: Aius PrintEd, 2007, 247 p. ISBN 978-973-1780-20-7
8. KANT, Immanuel. *Spre pacea eternă. Un proiect filosofic.* – <https://docplayer.org/69572999-Kant-immanuel-spre-pacea-eterna-un-proiect-filosofic.html> (accesat 14.03.22).
9. ЧАЛЫЙ, В. А. *Порядок и революция в политической философии Канта* // Философия. Журнал высшей школы экономики, 2017, Т. 1, № 2. С. 40-60.